

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ДОЦЕНКО А. Ю.,
прокурор
(Харківська місцева прокуратура № 6)

УДК 343.163(477)

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД:
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА**

У статті окреслено загальні характерні особливості інституту угоди про визнання винуватості в США та Іспанії. Визначено основні прогалини у правовому регулюванні здійснення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості в Україні та зазначено деякі способи їх подолання.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, прокурор, обвинувачений, кримінальне провадження.

В статье обозначены общие характерные особенности института сделки о признании виновности в США и Испании. Определены основные пробелы в правовом регулировании осуществления уголовного производства на основании соглашения о признании виновности в Украине и указаны некоторые способы их преодоления.

Ключевые слова: соглашение о признании виновности, прокурор, обвиняемый, уголовное производство.

The article outlines the general characteristics of the institute of agreements on recognition of guilt in the USA and Spain. There are described the main gaps in the legal regulation of the conduct of criminal proceedings on the basis of an agreement on the recognition of guilt and some of the ways to overcome them in the article.

Key words: agreement on the recognition of guilt, prosecutor, suspect, criminal proceedings.

Вступ. Одним із важливих шляхів проведення реформ у нашій країні стало впровадження позитивного міжнародного досвіду та європейських стандартів у кримінальний процес України. Основною метою здійснення реформ у вітчизняному кримінальному процесуальному праві є пошук найбільш оптимальної рівноваги між швидким, повним і неупередженим дослідженням усіх обставин кримінального провадження й забезпеченням дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального процесу.

Інститут кримінального провадження на підставі угод є нововведенням для вітчизняного кримінального судочинства, належить до особливих порядків кримінального провадження. Тому сутність інституту кримінального провадження на підставі угод є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків. Так, зміст угоди про визнання винуватості аналізували в наукових працях такі вчені, як О.В. Безрядін, В.І. Бояров, Д.М. Лобань, П.В. Прилуцький, Є.В. Повзик, М.В. Сіроткіна, Д.В. Філін. Проблеми застосування інституту угод у кримінальному провадженні аналізували в працях такі вчені-практики, як М.В. Витязь, Р.В. Новак, Г.Є. Тюрін, Н.І. Холодницький.

Незважаючи на те що вказане питання розглядалося провідними процесуалістами та спеціалістами-практиками, воно залишається остаточно невирішеним і потребує подальшого ґрунтованого наукового аналізу. Сьогодні актуальними проблемами інституту угод є правовий аналіз повноважень прокурора під час виконання угоди про визнання винуватості, з'ясування доцільності визначення конкретних строків щодо ініціювання й укладення угод і співвідношення таких строків із загальними строками досудового розслідування тощо.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення загальних особливостей реалізації інституту угоди про визнання винуватості в деяких державах континентальної та англосаксонської систем права, визначення основних проблем, із якими прокурор стикається у своїй діяльності під час застосування угоди про визнання винуватості у вітчизняному кримінальному провадженні, й окреслення деяких способів їх подолання.

Результати дослідження. Одним із процесуальних механізмів прискорення строків розгляду кримінальних проваджень є інститут угод, ефективність якого підтверджується зарубіжною практикою Великобританії та США. Так, характерними особливостями угод про визнання винуватості в США є такі: а) у випадку визнання особою винуватості сторона обвинувачення повністю звільняється від тягара доказування; б) якщо сторона обвинувачення відмовляється від кримінального переслідування, суд не має права ухвалити обвинувальний вирок у справі, навіть якщо він повністю переконаний у його обґрунтованості і правомірності; в) у разі визнання обвинуваченим своєї винуватості, суд, переконавшись у добровільності визнання вини, повинен ухвалити обвинувальний вирок і призначити покарання без проведення судового слідства; г) якщо обвинувачений і прокурор не дійшли домовленості під час переговорів, обвинувачений має право зробити пропозицію судді, вступивши з ним у переговори щодо можливості укладення угоди про визнання вини; д) у разі відмови обвинуваченого від укладення угоди про визнання винуватості суд разом із судом присяжних у більшості випадків призначає обвинуваченому більш суворе покарання [1, с. 6].

Угода про визнання винуватості в США не може бути застосована судом під час розгляду справ про порушення правил дорожнього руху в нетверезому стані, про злочини статевого характеру, а також про злочини, які становлять загрозу населенню або вчинені повторно чи завдали істотної шкоди [2, с. 86].

Варто відмітити, що в США можливе навіть укладання так званих латеральних угод, сутність котрих полягає в тому, що вони передбачають зміну характеру обвинувачення, в тому числі виду правопорушення та міри покарання обвинуваченому, в обмін на конструктивну співпрацю з органами досудового розслідування. Наприклад, особа, вчинивши таке кримінальне правопорушення, як зґвалтування, боїться осуду з боку суспільства й тому визнає вину в злочині, якого не вчиняла, наприклад, у розбій чи крадіжці.

Водночас варто погодитися з думкою Р.В. Новака, що у вітчизняне кримінальне процесуальне право не потрібно запроваджувати такий вид угоди про визнання винуватості, тому що особа повинна відповідати тільки за той злочин, котрий вона вчинила [3, с. 6], в іншому разі втрачається головна мета покарання – виправлення засуджених і запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами.

Процедури спрощеного та скороченого розгляду справ набувають усе більшого розвитку й у державах континентальної правової системи, зокрема в Бельгії, Іспанії, Німеччині, Франції. Однак угоди про визнання винуватості в державах континентального права мають низку принципових відмінностей. Наприклад, у кримінальному процесі Іспанії передбачено такий різновид спрощеного розгляду кримінальних справ, як *conformidad*. Такий вид домовленостей за своєю сутністю не є угодою про визнання винуватості, а полягає лише в згоді зі стороною обвинувачення. Обвинувачений може висловити свою згоду з обвинуваченням і покаранням, пред'явленим стороною обвинувачення. Особливістю процедури *conformidad* є те, що згода обвинуваченого з пред'явленим обвинуваченням і покаранням не звільняє суддю від обов'язку здійснити ґрунтовний аналіз фактичних обставин висловлення згоди з висунутими обвинуваченнями та навіть дає судді змогу виправдати особу у випадку, якщо

достатніх доказів для засудження особи не вистачає, незважаючи на згоду такої особи з висунутим обвинуваченням.

В Україні кримінальне провадження на підставі угод регулюється главою 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), котрою закріплено такі види угод:

1. Угода між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, яка укладається у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів.

Не допускається також укладення угоди у провадженні щодо особливо тяжких злочинів незалежно від кола суб'єктів, яким завдано шкоди внаслідок учинення таких кримінальних правопорушень, за винятком випадку, коли наявна сукупність таких обов'язкових умов: а) учинено особливо тяжкий злочин, який, згідно з ч. 5 ст. 216 КПК України, зараховано до підслідності Національного антикорупційного бюро України; б) підозрюваний чи обвинувачений у такому злочині попередньо (до укладення угоди про визнання винуватості) викрив іншу особу в учиненні злочину, який зараховано до підслідності Національного антикорупційного бюро України (незалежно від ступеня тяжкості вчиненого останнім діяння й від того, в межах якого кримінального провадження здійснюється досудове розслідування); в) інформація щодо вчинення злочину особою, яку викрито підозрюваним чи обвинуваченим, підтверджується доказами. За відсутності хоча б однієї із цих умов суд має відмовити в затвердженні угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів [4].

Укладення угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 468, ч. 4 ст. 469 КПК України [5].

2. Угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, котра укладається у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості й у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення згідно з п. 1 ч. 1 ст. 468, ч. 3 ст. 469 КПК України [5]. Процесуальна участь прокурора під час укладення угоди про примирення є досить обмежена, оскільки прокурор тільки зобов'язаний проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації й не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення відповідно до ч. 7 ст. 469 КПК України [5].

Разом із цим угоди про визнання винуватості й угода про примирення, укладені під час досудового розслідування, невідкладно надсилаються до суду разом із затвердженням прокурором обвинувальним актом. Однак відкласти направлення підписаних угод (незалежно від їх виду) до суду має право, керуючись ч. 1 ст. 474 КПК України, лише прокурор за наявності визначених процесуальним законом підстав, зокрема у зв'язку із необхідністю: 1) отримання висновку експерта; 2) завершення проведення інших слідчих дій, які необхідні для збирання і фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі впливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди [4].

Указані види угод відрізняються процесуальним порядком їх застосування, процедурою ініціювання, змістом і наслідками, що настають після досягнення домовленості в кримінальному провадженні. Однак угоди про примирення та про визнання винуватості об'єднані єдиною метою – це спрощення процедури розгляду певних категорій кримінальних проваджень, скорочення загальних строків розгляду справ і сприяння економії бюджетних витрат на здійснення кримінального судочинства шляхом нездійснення досудового розслідування та судового провадження в загальному порядку відповідно до КПК України [6, с. 170].

Варто відмітити, що укладання угод у кримінальному провадженні стало поширеним альтернативним способом вирішення кримінальних правових конфліктів в Україні. На прак-

тиці зазвичай прокурор першим робить свою пропозицію щодо укладення угоди про визнання винуватості, а обвинувачений і його захисник повинні розглянути свої можливості, зважити всі «за» і «проти» й надати відповідь прокурору. Водночас сторона захисту також може подати прокурору свою контрпропозицію про умови укладання угоди про визнання винуватості. Надалі всі умови укладення угоди про визнання винуватості вирішуються між прокурором і стороною захисту й оформлюються шляхом укладення письмової угоди про визнання винуватості підозрюваними чи обвинуваченим своєї винуватості в кримінальному провадженні.

У КПК України не визначено конкретних строків для ініціювання угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні. У науково-практичній сфері нез'ясованим залишається питання щодо співвідношення часу, який витрачається на ініціювання та укладення угоди, з установленими законом строками досудового розслідування [7, с. 443].

Так, у кримінальному процесуальному законодавстві не передбачено можливості зупинення кримінального провадження на певний час, достатній для укладення угод, однак іноді цей етап може бути досить тривалим. Тому варто підтримати позицію тих науковців, котрі переконані, що необхідно чітко визначити строк, у який сторони можуть погодитися або відмовити від укладення угоди після отримання пропозиції про укладення останньої. Варто зазначити, що сім робочих днів є достатнім строком для прийняття пропозиції однієї зі сторін угоди про укладення чи неукладення. Тому доцільно внести зазначені нововведення до ст. 469 КПК України.

Угода про визнання винуватості також може укладатися в судовому провадженні. Так, якщо обвинувачений до проголошення ним останнього слова дійде згоди з прокурором щодо укладення угоди (її змісту), він може перед останнім словом або під час своєї промови заявити про це суду [8]. Утім заява про намір укладення угоди ще не означає, що вона буде досягнута. Під час укладення угоди про визнання винуватості прокурор повинен урахувати всі обставини, передбачені ст. 470 КПК України.

Однак у разі надходження пропозиції від обвинуваченого про намір укласти угоду про визнання винуватості на стадії судового розгляду справи чинним КПК України не передбачено механізму перевірки прокурором наданої обвинуваченим інформації щодо викриття інших осіб. Не виключено, що такі дії обвинувачений може здійснювати для затягування розгляду справи або з власних суб'єктивних причин.

Отже, якщо обвинувачений виявить бажання співпрацювати з правоохоронними органами у викритті кримінальних правопорушень, учинених іншими особами, шляхом укладення угоди про визнання винуватості під час судового провадження, то в КПК України цей порядок дій не передбачений і не узгоджений. У такому випадку необхідно суду з метою перевірки певної інформації обвинуваченого оголосити перерву на тривалий строк, достатній для проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. Указане зовсім не сприяє процесуальній економії розгляду справи та ще більше затягує розгляд справи.

Угоди про визнання винуватості майже не укладають на стадії судового розгляду справи. Указане підтверджується статистичними даними Харківської області. Так, у 2014 році із загальної кількості укладених угод про визнання винуватості 1 056, або 91,9% становлять угоди, що укладені на стадії досудового розслідування, і лише 8,04%, або 95 – на стадії судового провадження [9], у 2015 році вказані статистичні показники суттєво не змінилися.

Тому вважаємо, що необхідно переглянути умови укладання угоди про визнання винуватості на стадії судового провадження відповідно до КПК України, оскільки сьогодні досягнення домовленостей із обвинуваченим на стадії судового розгляду кримінального провадження тільки затягує розгляд справи й частково відповідає тим засадам, що ставилися в основу створення самого інституту здійснення кримінального провадження на підставі угод.

Відповідно до ч. 1 ст. 476 КПК України, у разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Клопотання про скасування

вироку, яким затверджена угода, може бути подано протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Однак указана правова норма не покладає на прокурора обов'язку щодо внесення відповідного клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода про визнання винуватості. Із цього приводу варто погодити з науковою позицією Г.Є. Тюріна, який зазначає, що, незважаючи на те що порядок здійснення прокурорського нагляду за практичним виконанням умов затвердженої судом угоди законом не регламентується, як і не покладається на прокурора жодних обов'язків у цій сфері, прокурор як сторона угоди, яка ініціювала її укладення, повинен наглядати за ходом виконання визначених у такій угоді умов [10, с. 241–242].

Д. В. Лобань зазначає, що внесення клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, є особливим видом оскарження судового рішення й не пов'язане з оскарженням, передбаченим главою 31 і главою 32 КПК України. Важливим є положення ч. 3 ст. 476 КПК України, згідно з яким тягар доведення невиконання засудженим умов угоди покладається на особу, котра звернулася до суду з відповідним клопотанням, тобто на потерпілого чи прокурора [11, с. 106].

Отже, прокурору необхідно не тільки подавати до суду письмове клопотання про скасування вироку, яким затверджено угоду, а й надавати вагомі докази невиконання засудженим угоди з подальшим притягненням такої особи до юридичної відповідальності.

Тому діяльність прокурора щодо виконання умов угоди, яка затверджена вироком суду, у кримінальному провадженні може здійснюватися в таких формах: а) подання до суду, що затвердив угоду про визнання винуватості, клопотання про скасування вироку; б) участь у судовому засіданні щодо розгляду клопотання про скасування судом вироку про затвердження угоди; в) ініціювання питання про притягнення особи, винної в умисному невиконанні умов угоди про визнання винуватості, до юридичної відповідальності [3, с. 9].

Отже, доцільно внести зміни до ч. 1 ст. 476 КПК України, встановити обов'язок для прокурора звертатися до суду, який затвердив угоду, з клопотанням про скасування вироку. Таке положення необхідне, бо відсутність законодавчої регламентації повноважень прокурора у сфері нагляду за виконанням засудженими угоди про визнання винуватості може негативно позначатися на досягненні тих результатів, які прагнули досягти прокурор і орган досудового розслідування ще на етапі ініціювання та укладення цієї угоди.

На практиці досить важко довести прокурору факт невиконання засудженим умов угоди. Факти звернення прокурорів із клопотаннями про скасування вироків на підставі угод про визнання винуватості залишаються поодинокими. Очевидно, це свідчить не стільки про неефективність реалізації угод про визнання винуватості, скільки про проблеми, що виникають у зв'язку з доведенням фактів їх невиконання.

У свою чергу, суд, здійснюючи розгляд клопотань про скасування вироку, яким затверджена угода, має чітко відмежовувати невиконання угоди (ч. 1 ст. 476 КПК України), яке тягне за собою скасування вироку, постановленого на підставі угоди, від умисного невиконання угоди (ч. 5 ст. 476 КПК України), яке, окрім скасування вироку, є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 389-1 Кримінального кодексу України [4].

Висновки. Укладення угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні є одним із головних елементів ефективного функціонування вітчизняної судової системи. Із запровадженням інституту угод у кримінальному провадженні докорінно змінилися процесуальні статуси підозрюваного (обвинуваченого) та потерпілого, оскільки вони вправі відтепер втручатися в процес призначення покарання (потерпілий – під час укладання угоди про примирення, а підозрюваний чи обвинувачений – у разі досягнення домовленостей із прокурором про визнання винуватості). Також значно підвищується роль захисника-адвоката, котрий відчуває себе рівноправним учасником кримінального провадження, який спільно із суддею та прокурором планує подальший хід розвитку обставин у кримінальному провадженні. Отже, така зміна процесуальних ролей суб'єктів у кримінальному процесі призвела до того, що кримінальне провадження стає знаряддям вирішення багатьох соціальних проблем.

Разом із тим на практиці прокурор продовжує стикатися з численними проблемами, що потребують свого вирішення як шляхом унесення відповідних змін до КПК України (деякі нововведення були автором запропоновані в статті), так і врегулювання практичного аспекту укладання й виконання угод, що були затверджені вироком суду.

Подальшого наукового дослідження потребують питання щодо особливостей укладання угоди про визнання винуватості з обов'язковою умовою для підозрюваного (обвинуваченого) співпрацювати з органами досудового розслідування у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, а також окреслення основних шляхів удосконалення порядку реалізації умов такої угоди на практиці.

Список використаних джерел:

1. Серeda Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г. Серeda // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 5–9.
2. Власова Г. Укладення угоди про визнання вини у Сполучених Штатах Америки як форма спрощеного кримінального судочинства / Г. Власова // Вісник Національної академії прокуратури. – 2013. – № 3. – С. 84–88.
3. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Р.В. Новак. – Х. : Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2015. – 18 с.
4. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15/print1466064076119216>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.
6. Новак Р.В. Деякі питання виконання угод у кримінальному провадженні / Р.В. Новак // Юридична освіта та юридична наука в Україні: витоки, сучасність, перспективи : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 16–17 жовтня 2014 р. / за заг. ред. Т.О. Коломoeць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – С. 169–171.
7. Тюрін Г.Є. Порядок діяльності прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод / Г.Є. Тюрін // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 442–447. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81/Downloads/FP_index.htm_2014_2_78.pdf.
8. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12>.
9. Про вивчення практики укладання угод у кримінальному провадженні, ухвалених судами вироків на підставі угод та їх перегляд в апеляційному порядку, а також стан виконання вироків про затвердження зазначених угод : Інформаційний лист Прокуратури Харківської області від 21.11.2014. – Х., 2014. – 14 с.
10. Тюрін Г.Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод : [монографія] / Г.Є. Тюрін. – Х. : Право, 2015. – 288 с.
11. Лобань Д. Процесуальний контроль прокурора за виконанням угоди про визнання винуватості / Д. Лобань // Вісник національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1(34). – С. 106–111.

